

Oz è il Di internaziunal da la muntogna

Uffizi federal da cultura UFC

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

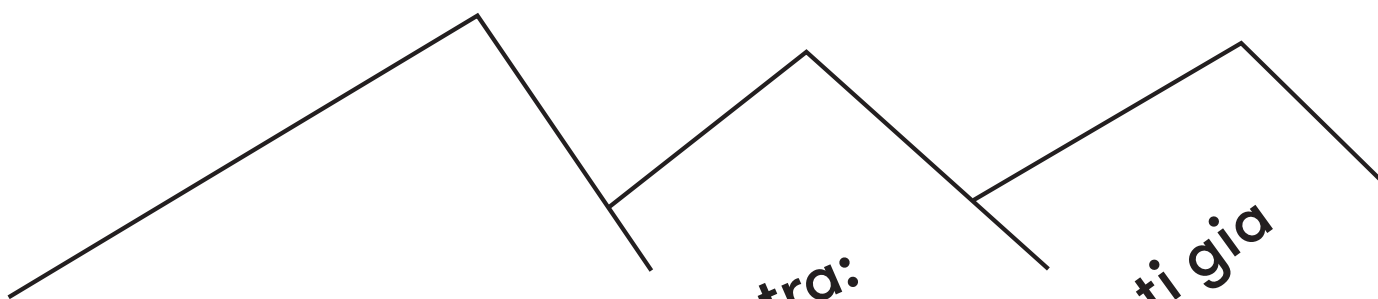
text: Charitina Josty, illustraziun: Yvonne Gièni,
grafica: Theres Jäger
© Lia Rumantscha

KIDSFITSCHE
Lia Rumantscha

Il Di internaziunal da la muntogna

Savais vus ch'i dat in di spezial aposta per nossas muntognas? El ans duai regurdar che las muntognas èn fitg impurtantas per noss planet. Las muntognas maiestusas n'èn betg mo fitg bellas per guardar, ellas èn era nizzaivlas ed impurtantas per noss sistem ecologic. Bliers flums cumenzan en las muntognas. L'aua da la naiv che lieua cula en auals e flums ed ans porta era aua frestga per baiver. Las muntognas èn damai grondas funtanas dad aua. Per bliers animals èn las muntognas il dachasa perfetg. Sco per exempel per il capricorn. El ha il pli gugent, sch'igl è in pau pli frestg e raiva perquai si fin tar ils pizs ils pli

auts. Qua crescha era quai ch'el maglia gugent. Per ch'il capricorn ed auters animals da muntogna chattian era vinavant quai ch'els dovranno, stuain nus proteger la natira e las muntognas. Umans sin tut il mund gaudan dad ir en muntogna. La stad van els a viandar u a raiver e l'enviern cun skis u cun gianellas. Il Di internaziunal da la muntogna – proclamà da las Naziuns Unidas l'emprima giada l'onn 2002 – duai regurdar nus tuts e tuttas da respectar e tegnair nettas tut onn las muntognas. Mo uschia restan ellas vinavant il tesor per bliers stgazis custaivels!

Sche ti guardas or da fanestra:
Vesas ti ina muntogna?
Co ha ella num?

Sin tge muntognas es ti gia
stà u stada?

Tge animals da muntogna has
ti gia vesì?

 Schweizerische Eidgenossenschaft
 Confédération suisse
 Confederazione Svizzera
 Confederaziun svizra
 Uffiz federal da cultura UFC

text: Chatrina Josty, illustraziun: Yvonne Giènel,
 grafica: Theres Jäger
 © Lia Rumantscha

KIDSFITTSCH
 Lia Rumantscha

Il stgazi da la muntogna

1

Igl è in bel di d'atun e Bigna e Ramun fan ina spassegiada cun lur tatta Mirta e lur tat Carlo. Il tat vegn oriundain da l'Italia. Perquai han els num Della Valle. Els vulan star sur notg e portan bulschas grevas. Il tat Carlo ha er ina buna marena en sia bulscha e perfin ina liongia per il chaun Rino. Mo Linus, il frar grond da Bigna

e Ramun, è restà a chasa. El ha ditg: «Ir en muntogna è lungurus. Ma sche vus avais fortuna, chattais vus in stgazi. Jau sai ch'i dat blers stgazis en muntogna. E purtai er in pau dal stgazi a mai!» Ils tschintg viandants èn fieu e flomma e sa mettan en viadi.

1 Per arrivar al punct da partenza da **L** la spassegiada prenda la famiglia Della Valle la bartga. Els arrivin en vischinanza dad ina gronda punt.

2 Tge fa quest spiert entamez il **A** gaud, sa dumondan Bigna e Ramun. «Va tuttina a letg, spiert!», di Ramun per spass ed il spiert svanescha.

3 La famiglia Della Valle vesa mo pli **S** las cornas dal capricorn che Rino ha savurà. «Damai, las cornas dal capricorn n'èn era betg il stgazi che Linus ha manegià», di Mirta, la tatta. Era ella è plaunsieu stancla ed i vegn adina pli stgir. Per fortuna fan els la proxima scuverta davos ina palma.

4 Sur questa punt spassegia la **A** famiglia Della Valle. Rino savura gia insatge ch'el pudess magliar e curra davent.

5 «In letg fiss er insatge flot per mai!», **F** pensa Rino. El ha ina vaira fom e la senda daventa adina pli stippa. Ma ni il tat e la tatta ni ils uffants na paran da daventar stanchels. Il cuntrari. «Qua, jau ves il stgazi!», cloma Bigna.

6 Na, qua n'èn betg vegnidas brassadas servelas. Per chattar quai ch'el vul sto Rino chavar ina fora.

7 «Ina laterna davos ina palma? **T** Tgi ha laschè qua quella?» Cun agid da la laterna chattan els la via. Bigna ha in'idea. «Vegni, nus suandain simplamain l'aua. Ella splendura gea bunamain en il stgir!»

8 In cristal da bellezza sa pre-**R** schenta en ina sfessa dal grip. «Quai è propi in bel cristal», di Carlo, il tat, «ma quel na pudain nus betg prender cun nus. Laschain ils cristals en muntogna. Quai è lur dachasa.» Plaunsieu vulan er els ir vers lur quartier per questa notg. Els arrivin tar il mussavia.

9 Exact qua chava Rino sco in nar
U en il sablun. El chatta però mo
 in satg da pommes chips vid. Tgi
 ha laschè quel en la natira?
 Bigna e Ramun prendan cun els
 il rument. Els vulan proteger
 la natira. Cura ch'els chaminan
 vinavant, audan els ina curiusa
 canera.

10 E propi. Cun suandar l'aua arri-
G van els tar in lajet. Da qua
 chattan els era la via tar la tenda,
 nua ch'els vulan star sur notg.

11 Na, la canera na vegn betg da
 l'auto da posta. Quai ch'els audan
 na tuna betg sco «tü-ta-to»,
 mabain plitost sco «huhu-huhu-
 huhu».

12 Quai è la dretga direcziun.
E «Ha Linus pensà ad in cristal, cura
 ch'el ha menziunà il stgazi?»,
 dumonda Bigna. «El ha bain ditg
 che nus duajan purtar ad el in toc
 dal stgazi.» Qua stat Rino tut en
 ina giada airi. El ha puspè savurà
 insatge. Forsa in animal?

13 Avant che ir a durmir sesa la
A famiglia Della Valle enturn il fieu.
 Rino mastga vi dad ina liongia.
 «Ha, Ramun ha survegnì ses
 stgazi, ma nus n'avain anc adina
 betg chattà il stgazi per Linus.»
 Tuts studegian in pau. Tuttenina
 di Bigna: «Jau hai in'idea! Tgi
 ha anc ina buttiglia vida? Jau
 crai che nus possian emplenir in
 pau dal stgazi en ina buttiglia!»

Cura che ti es arrivà u arrivada a la
 fin da l'istorgia, stos ti mo pli cum-
 binar ils numers cun ils bustabs e lura
 chattas ti ora tge che Bigna ha
 manegià!

1
L

,

Tge datti en muntogna e tge betg?

Taglia or ils maletgs e tatga els en la tabella.

Quai datti en muntogna:

Quai na datti betg:

Soluziuns

1 L'AUA FRESTGA

2 Quai datti en muntogna:

- capricorns
Il capricorn è in animal ch'i na deva durant blers onns betg pli en il Grischun. L'onn 1920 han ins puspè purtà in pèr capricorns en il Grischun. Dapi lura èn els sa sviluppads bain ed ussa datti puspè blers capricorns. En tscherts lieus, per exempel a Puntraschigna, vegnan els perfin giu en vischnanca.

- punts
En muntogna datti da tuttas sorts punts. Idea: Fotografescha tut las punts che ti vesas, cura che ti fas ina spassgiada en muntogna.

- cristals
Cristals datti propi en muntogna. Per exempel en Surselva. Per chattar cristals ston ils chavacristals ir si ad aut en la gripa.

- pigns
En il Grischun datti blers gauds da pigns. Els gidan era a proteger las vals da las lavinias.

- bartgas
I dependa tge ch'ins manegia cun «muntognas». En pitschens lajets da muntogna na datti naginas bartgas da passagiers. En lais in pau pli gronds sco per exempel quels en l'Engiadina datti era bartgas.

- fieus
Ins dastga far fieus en muntogna. Quai però mo, sch'i n'è betg memia sitg.

- mussavias
Ils mussavias gidan a chattar la dretga senda en muntogna. Has ti gia remartgà ch'i dat mussavias da differentas colors? Ils mellens èn per las sendas da viandar simplas. Quels da color alv-cotschen-alv marcheschan las sendas da muntogna ch'èn gia pli grevas. Anc pli difficilas en las sendas marcadas alv-blau-alv.

- autos da posta
Cun l'auto da posta arriv'ins a blers puncts da partenza per spassgiadas en muntogna.

Quai na datti betg:

- palmas
Las palmas creschan pli gugent en regions pli chaudas.

- navs grondas
Talas na datti betg en las muntognas dal Grischun.

- spierts
Spierts datti mo en istorias e raquints.

- tendas
Tendas datti bain, ma en sasez èsi scumandà dad ir cun tenda en la natira. Sin piazzas da campar pon ins far tenda e lubì èsi era sur il cunfin dal gaud.

- squagls
Ils squagls vivan en las mars, ma betg en ils lais da muntogna.

- ufos
Adina puspè datti gliued che crai d'avair vis in ufo. Enfin ussa n'èsi dentant betg cumprovà ch'i dat vita sin auters planets e cun quai era betg visitas da creaturas dad auters planets en objects che sgan, sco per exempel ufos. Ma ins na sai mai.

